

CESTOVNÍ RUCH A MEZINÁRODNÍ OCHRANA NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN

TOURISM AND INTERNATIONAL PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES

Harald Christian Scheu

ABSTRAKT

Cílem příspěvku je zkoumat dopady přeshraničního cestovního ruchu na postavení a práva národnostních menšin. V první části jsou prezentovány případy z judikatury Meziamerického soudu pro lidská práva a Africké komise pro lidská práva a práva národů, které jasně dokumentují souvislost mezi investicemi do cestovního ruchu a tradičním způsobem života domorodých komunit. Druhá část pojednává o aktuálním vývoji monitorování podle Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin. Ukazuje se, že pozitivnímu i negativnímu potenciálu cestovního ruchu ve vztahu k národnostním menšinám je od roku 2022 věnována větší pozornost i v Evropě.

Klíčová slova: Indigenní turismus. Kulturní dědictví. Přeshraniční cestovní ruch. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin.

ABSTRACT

This paper focuses on examining the impact of cross-border tourism on the legal status and rights of national minorities. The first part presents cases from the jurisprudence of the Inter-American Court of Human Rights and the African Commission on Human and Peoples' Rights, which clearly document the connection between investments in tourism and the traditional way of life of indigenous communities. The second part addresses the current developments in monitoring under the Framework Convention for the Protection of National Minorities. It shows that both the positive and negative potential of tourism in relation to national minorities has received greater attention in Europe since 2022.

Keywords: Cross-border tourism. Cultural heritage. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Indigenous tourism.

ÚVOD

V globálním měřítku představuje přeshraniční cestovní ruch důležité hospodářské odvětví, které mimo jiné vytváří pracovní místa a přispívá k regionálnímu rozvoji. Není neobvyklé, že mezinárodní investice do infrastruktury cestovního ruchu mají pozitivní dopad na místní obyvatelstvo. Zlepšení dopravní infrastruktury, výstavba ubytovacích a rekreačních zařízení a rozšíření stávajících systémů zásobování vodou a elektřinou přinášejí v konečném důsledku prospěch širšímu okruhu lidí a zlepšují jejich životní situaci. Není proto překvapivé, že účinky mezinárodního a globálního cestovního ruchu jsou posuzovány nejen z ekonomické perspektivy, ale také z hlediska ochrany a zajišťování lidských práv.

Na jedné straně lze vyzdvihnout postavení samotných turistů, jejichž právo na svobodu pohybu je zakotveno v různých úmluvách o lidských právech. Mezinárodní deklarace a dohody rovněž zaručují právo na placenou dovolenou, která je pro většinu lidí základní podmínkou pro přístup k turistickým službám. V tomto směru lze odkázat na Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 52 o každoroční placené dovolené z roku 1936, která jako první mezinárodní smlouva kodifikovala ve svém čl. 2 právní nárok na každoroční placenou dovolenou. Podle čl. 24 Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 má každý právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou. V neposlední řadě je právo každého na pravidelnou placenou dovolenou garantováno také čl. 7 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966.

Na druhou stranu může globální cestovní ruch, kromě výše uvedených výhod, přinášet i některé negativní důsledky, s nimiž se musí místní obyva-

telstvo vyrovnávat. Nezřídka je práce v cestovním ruchu špatně placená a někdy dokonce spojená s vykořisťováním pracovních sil. Nelze přehlédnout, že v důsledku nárůstu cen za ubytování, stravu a další služby v turistických regionech se situace chudších vrstev může ještě zhoršit.

Lidskoprávní dopad turismu je možné zkoumat ze tří hlavních hledisek. Jedním z problémů je činnost nadnárodních obchodních společností, které zneužívají svou ekonomickou moc, zejména v méně rozvinutých zemích a regionech. Příslušné standardy OSN, ke kterým patří zejména UN Guiding Principles on Business and Human Rights z roku 2011 (A/HRC/17/31), se vztahují i na korporace působící v cestovním ruchu. V centru pozornosti stojí dále environmentální problémy spojené s turismem, jako např. otázka, do jaké míry přispívá růst turistického průmyslu k antropogenní změně klimatu a k ztrátě biologické rozmanitosti. Třetím zásadním problémem je ochrana národnostních menšin před negativními dopady turismu. Velká pozornost je v této souvislosti věnována postavení indigenních menšin a národů. Vzhledem k tomu, že světový turismus má negativní dopad především na sociálně a kulturně marginalizované skupiny, lze tyto menšinové komunity považovat za zvláště zranitelné.

Na tento třetí problém, tedy na souvislost mezi turismem a ochranou národnostních menšin, se chceme zaměřit v této studii. Domníváme se, že některé aspekty dopadu masového turismu na kulturní identitu národnostních menšin jsou stále nedostatečně prozkoumány.

V tomto příspěvku, který vychází převážně z anglické terminologie mezinárodních organizací a monitorovacích orgánů, jsou pojmy turismus a cestovní ruch používány jako synonyma.

PŘEHLED LITERATURY

Zatímco existuje řada publikací o právním postavení a právech indigenních národů a menšin, které se v tomto kontextu zmiňují také o dopadech cestovního ruchu, je otázka provázanosti evropské ochrany národnostních menšin s úpravou a praxí cestovního ruchu prakticky zcela neprobádaná.

V otázce tzv. indigenního nebo komunitního turismu lze odkázat na publikace zaměřené na negativní důsledky komercializace domorodé kultury (Ruhanen & Whitford, 2019). V souvislosti s komercializací nehmotného indigenního dědictví byly dostatečně zdokumentovány

příklady kulturní degradace a ztráty kulturní identity domorodých komunit (McIntosh, Hinch & Ingram, 2002). V akademické literatuře na téma indigenního turismu dále rezonuje téma udržitelnosti, které je často vnímáno z perspektivy dlouhodobého ekonomického úspěchu a zlepšení socioekonomických podmínek života domorodých obyvatel (Warnholtz & Barkin, 2017). Jelikož takové chápání udržitelného cestovního ruchu vychází zpravidla ze západně orientovaných hodnot, vznikla také kritická literatura volající po přesunu důrazu z orientace na potřeby turistů a turistického průmyslu na kulturní identitu a potřeby domorodých komunit (např. Pereiro, 2016).

Část právní literatury je zaměřena na analýzu a kritiku mezinárodní judikatury, která vznikla na téma cestovní ruch a kulturní práva indigenních menšin. Jako příklad lze uvést reflexi případu *Comunidad Garífuna Triunfo de la Cruz y sus miembros v. Honduras*, o kterém rozhodl Meziamerický soud pro lidská práva v roce 2015 (Tremblet-Huet, 2019). V rámci obecně zaměřených publikací na turismus a lidská práva je však problematice menšinového nebo indigenního cestovního ruchu věnována jen malá pozornost (Babu, 2007). Otázka udržitelného turismu se stala také relevantní z pohledu mezinárodního

ekonomického práva a práva mezinárodních investic (pro přehled relevantní kazuistiky viz Vadi, 2023).

Jinak se jeví stav odborné literatury v otázce evropské ochrany národnostních menšin. Standardní monografie věnované problematice národnostních menšin se o problematice turismu vůbec nezmiňují. Je příznačné, že souvislost mezi cestovním ruchem a ochranou národnostních menšin je zcela opomenuta také ve standardním komentáři k Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin, který vyšel v roce 2018 za přispěním některých z nejvýznamnějších odborníků na evropskou menšinovou problematiku (Hofmann, Malloy & Rein, 2018).

Jako více probádaná se jeví pouze otázka menšinových památek, kde lze odkázat na některé příspěvky zkoumající např. význam menšinových památek pro cestovní ruch (Petráš, 2023a), bezpečnostní rizika spojená s některými menšinovými památkami (Petráš, 2024), problémy využívání menšinových památek (Petráš & Šultová, 2019) nebo vnitrostátní úpravu menšinových památek (Petráš, 2023b). Je však třeba dodat, že tyto aspekty byly v evropské praxi ochrany národnostních menšin zatím více-méně opomenuty.

DATA A METODY

První část příspěvku, věnovaná univerzálnímu a mimoevropským standardům ochrany indigenních komunit, vychází z teze, že domorodé obyvatelstvo, jehož kulturní identita je bytostně spjata s tradičním územím, na kterém žije, nachází se ve zvlášť zranitelném postavení, které je třeba vzít v úvahu při výkladu relevantních ustanovení. Tento předpoklad odpovídá výsledkům empirických studií zaměřených na téma indigenních menšin. Hlavním předmětem zkoumání je, jakým způsobem se teze o zranitelnosti indigenních menšin promítá do řešení případů mezinárodních lidskoprávních orgánů. V první části budou analyzovány dva případy, ve kterých příslušné orgány zkoumaly provázanost cestovního ruchu s postavením domorodých komunit ve světle mezinárodních standardů ochrany lidských práv.

Druhá část studie je zaměřena na situaci tradičních národnostních menšin v Evropě. Jako hlavní referenční rámec slouží přitom Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995.

Přestože stávající odborná literatura k evropské ochraně dosud zcela opomíjí otázku pozitivních či negativních dopadů cestovního ruchu na práva národnostních menšin a jejich příslušníků, autor, který čtyři roky působil v poradním výboru podle Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin, vyzdvihuje některé příklady z nedávné praxe, ve kterých problematika cestovního ruchu byla poprvé nastolena z pohledu relevantních ustanovení Rámcové úmluvy. V tomto směru příspěvek analyzuje nové dokumenty poradního výboru a zformuluje návod pro budoucí konzistentní praxi.

Cílem příspěvku je zkoumat dopady přeshraničního cestovního ruchu na postavení a práva národnostních menšin. Chceme upozornit na případy, ve kterých poradní výbor může stanovit jasná kritéria pro posuzování nejen negativních dopadů turismu, ale také pozitivního potenciálu cestovního ruchu pro evropskou ochranu národnostních menšin.

VÝSLEDKY A DISKUSE

PROBLEMATIKA CESTOVNÍHO RUCHU V KONTEXTU OCHRANY PŮVODNÍHO OBYVATELSTVA

V první části příspěvku se chceme zaměřit na obecný právní rámec ochrany původního obyvatelstva a následně budeme zkoumat aplikaci těchto standardů ve dvou konkrétních případech z afrického a amerického kontextu. Ukazuje se, že dynamický výklad lidskoprávních standardů ve prospěch indigenních komunit má konkrétní dopad na různé formy cestovního ruchu.

LIDSKOPRÁVNÍ RÁMEC MEZINÁRODNÍ OCHRANY PŮVODNÍHO OBYVATELSTVA

Právní postavení indigenních komunit a jejich příslušníků vyplývá z řady mezinárodních dokumentů, jak závazných, tak i nezávazných. Univerzální standardy se opírají především o Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 169 z roku 1989 (Indigenous and Tribal Peoples Convention), která nahradila starší Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 107 (Indigenous and Tribal Populations Convention) z roku 1957. Zatímco Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 107 byla kritizována za to, že přistupuje k domorodým komunitám příliš paternalisticky a že navíc připouští jejich postupnou asimilaci (Larsen & Gilbert, 2020), Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 169 formuluje specifická práva domorodých komunit s cílem zajistit jejich sebeurčení a účinnou participaci na procesech politického rozhodování.

V souvislosti s vývojem turismu na tradičních územích původního obyvatelstva je třeba zmínit, že podle Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 169 se smluvní státy zavázaly respektovat zvláštní význam tradičního území a půdy pro kultury a duchovní hodnoty těchto národů (čl. 13). Státy mají uznávat nejen vlastnická či užívací práva indigenních národů ke svému tradičnímu území, ale také zajistit jejich právo na využívání, spravování a ochranu přírodních zdrojů na těchto územích (čl. 14-15). Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 169 dále zakazuje vystěhování původních obyvatel z tradičního území, nebo ho povoluje pouze za splnění přísných podmínek (čl. 16).

Dalším nástrojem ochrany je Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965. Ačkoliv text této úmluvy neobsahuje výslovný odkaz na původní obyvatelstvo, Výbor

pro odstranění rasové diskriminace, jako příslušný monitorovací orgán, považuje Úmluvu za vhodný základ ochrany. Ve svém obecném komentáři č. 23 z roku 1997 Výbor vyzývá smluvní státy, aby uznávaly a chránily práva domorodého obyvatelstva vlastnit, rozvíjet, kontrolovat a využívat své tradiční území (čl. 5 obecného komentáře).

Ochrana původního obyvatelstva se věnoval i Výbor pro lidská práva, který monitoruje závazky podle čl. 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (MPOPP). Citované ustanovení je jedinou univerzální normou zaměřenou výhradně na ochranu tradičních národnostních menšin. Čl. 27 MPOPP praví, že ve státech, kde existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny, nebude jejím příslušníkům upíráno právo, aby spolu s ostatními příslušníky menšiny užívali své vlastní kultury, vyznávali a projevovali své vlastní náboženství nebo používali svého vlastního jazyka.

Co se týče věcné působnosti práva na užívání vlastní kultury, Výbor pro lidská práva ve svém obecném komentáři č. 23 z roku 1994 (HRI/GEN/1/Rev.1 at 38) dovodil, že kultura se projevuje v mnoha podobách, včetně zvláštního způsobu života spojeného s využíváním tradičního území, a to zejména v případě původního obyvatelstva. Podle Výboru pro lidská práva může toto právo zahrnovat tradiční činnosti, jako je rybolov nebo lov, a právo žít v rezervacích zřízených zákonem. Užívání těchto práv může vyžadovat pozitivní opatření na ochranu a zajištění účinné účasti příslušníků menšinových komunit na rozhodnutích, která se jich týkají.

Zvláštní práva ve vztahu k tradičnímu území potvrzuje také Deklarace OSN o právech indigenních národů z roku 2007. Podle čl. 10 této deklarace nesmí být domorodé obyvatelstvo násilně vystěhováno ze své půdy nebo území. Případné rozhodnutí o přestěhování vyžaduje předchozí svobodný a informovaný souhlas dotčených domorodých národů a poskytnutí spravedlivé náhrady. Další ustanovení deklarace potvrzují přednostní práva domorodého obyvatelstva na užívání zdrojů na svém tradičním území (čl. 29 a 32 deklarace).

Co se týče regionální ochrany domorodého obyvatelstva, lze upozornit na význam čl. 21 a 22 Africké charty lidských práv a práv národů z roku 1980, podle nichž má být všem národům zajišťováno

právo svobodně nakládat se svým bohatstvím a přírodními zdroji. Dále mají všechny národy právo na svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj.

Lze tedy konstatovat, že specifická práva původního obyvatelstva ke své půdě a tradičnímu území jsou pevně zakotvena na univerzální i regionální úrovni. Ačkoli žádný z uvedených lidskoprávních dokumentů neobsahuje výslovnou zmínku o vztahu mezi turismem a ochranou tradičních národnostních menšin, lze předpokládat, že provozování cestovního ruchu ze strany původního obyvatelstva nebo jiných subjektů na tradičním indigenním území spadá pod věcnou působnost této úpravy. Tuto skutečnost dokumentuje zejména rozhodovací činnost regionálních orgánů. V další části se proto zaměříme na dva případy rozhodnuté Meziamerickým soudem pro lidská práva a Africkou komisí pro lidská práva a práva národů.

PŘÍPAD OMEZENÍ DOMORODÉHO TURISMU V DŮSLEDKU ZAHRANIČNÍ INVESTICE DO TĚŽBY ROPY

V případě Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru (The Case of the Kichwa People of Sarayaku v. Ecuador) se Meziamerický soud pro lidská práva zabýval porušováním práv původního obyvatelstva ze strany zahraničních investorů i státních orgánů. Domorodý kmen Kichwa ze Sarayaku podal stížnost proti Ekvádoru v souvislosti s průzkumem a těžbou ropy na jeho tradiční půdě. Vláda sice ještě v roce 1992 přidělila kmenu sčítajícímu přibližně 1200 příslušníků území v amazonské oblasti Ekvádoru, tzn. v tropickém pralese, který je těžko dostupný. Avšak v roce 1996 vláda podepsala dvacetiletou smlouvu s argentinskou ropnou společností CGC, na jejímž základě mohl investor hledat a těžit ropu i na území Sarayaku. Domorodý kmen nebyl o projektu informován ani konzultován. Poté, co se příslušníkům kmene podařilo těžební aktivity o několik let pozdržet, vstoupila společnost CGC v roce 2002 s pomocí armády a soukromých ozbrojených složek násilně na jejich území. Následně společnost CGC pomocí výbušnin odlesnila půdu a zničila stromy a rostliny, které měly pro komunitu posvátnou a kulturní hodnotu.

Případ byl v roce 2010 předložen Meziamerickému soudu pro lidská práva. Hlavním předmětem sporu se stal výklad čl. 21 Americké úmluvy o lidských právech, který má chránit nejen individuální vlastnictví, ale také úzký vztah domorodých kmenů ke své půdě, jakož i k přírodním zdrojům na ní.

V takové souvislosti je ochrana vlastnického práva nezbytná k zajištění fyzického a kulturního přežití indigenní komunity.

Meziamerický soud pro lidská práva se dále opíral o Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 169, která zajišťuje účast domorodého obyvatelstva na rozhodování o opatřeních, která se dotýkají jejich práv. Právo na participaci bylo podle Meziamerického soudu již opakovaně potvrzeno národními soudy ve smluvních státech Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 169 a také zahrnuto do vnitrostátních předpisů. Meziamerický soud proto dovodil, že právo domorodého obyvatelstva na účast lze považovat za obecnou zásadu mezinárodního práva (body 163-164 rozsudku).

Rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva z června 2012 lze jistě považovat za jedno z klíčových rozhodnutí týkajících se obrany domorodých komunit proti devastujícím zásahům ze strany nadnárodních korporací. Meziamerický soud potvrdil, že domorodá nebo kmenová společenství, která spojuje jejich zvláštní způsob života a identita, vykonávají některá práva podle Americké úmluvy o lidských právech na kolektivním základě. Jelikož Ekvádor s domorodou komunitou realizaci těžebního projektu nekonzultoval a nezajistil její účast na rozhodování, které se týkalo jejího území, způsobu života a kulturní identity, došlo k porušení práva na společný majetek kmene, jak je uznáno v čl. 21 Americké úmluvy o lidských právech, ve spojení s právem na kulturní identitu ve smyslu čl. 1 odst. 1 a 2 téže úmluvy (body 231-232 rozsudku).

Z hlediska tohoto příspěvku je ovšem podstatné, že dotčená komunita argumentovala v daném sporu také negativním dopadem těžebních aktivit na její cestovní ruch. Podle zástupců kmene aktivity společnosti CGC vážně poškodily jejich lokálně organizovaný cestovní ruch, neboť došlo ke snížení příjmů získaných od turistů, např. za ubytování a prohlídky džungle nabízené průvodci z dané komunity. Každý turista měl za vstup na domorodé území zaplatit 15 amerických dolarů, přičemž komunita uvedla, že na její území vstupovalo přibližně 200 turistů ročně. Meziamerický soud pro lidská práva k tomuto bodu konstatoval, že nebylo možné vyčíslit konkrétní výši škody, kterou komunitní turismus utrpěl. Nepodařilo se totiž prokázat, že to byly zrovna aktivity zahraničního investora, které vedly k platební neschopnosti místní cestovní kanceláře „Papango Tours“. Když však

Meziamerický soud pro lidská práva nakonec stanovil celkové částky 90 000 dolarů a 1 250 000 dolarů jako náhradu majetkové, resp. nemajetkové újmy, zdůraznil, že tato částka má být využívána mimo jiné na realizaci projektů na rozvoj ekoturistiky (body 317 a 323 rozsudku), čímž nepřímou uznal význam tohoto odvětví pro domorodé obyvatelstvo.

Případ Sarayaku byl vnímán jako významné vítězství původních obyvatel Ameriky, protože rozhodnutí Meziamerického soudu stanovilo nové, přísnější standardy týkající se práva na konzultace a svobodné rozhodování v kontextu státem podporovaných investic na indigenním území. Odborná literatura právem upozornila na význam tohoto případu jako precedentu pro další případy, ve kterých smluvní státy jednají v rozporu s právy domorodého obyvatelstva (Khatri, 2013).

PŘÍPAD VYSTĚHOVÁNÍ DOMORODÉHO KMENE KVŮLI BUDOVÁNÍ TURISTICKÉHO RESORTU

Další případ z Afriky, který se dostal před Africkou komisí pro lidská práva a práva národů, představuje vztah mezi zahraničním investorem a místní domorodou komunitou v opačném gardu. V případě *Centre for MRD (Kenya) and MRG (on behalf of Endorois Welfare Council) v Keni* (případ č. 276/03) šlo o to, že tradiční území domorodého kmene Endorois v Keni bylo vyvlastněno v souvislosti s vytvořením obory (Lake Hannington Game Reserve), která měla sloužit pro turistické účely. V tomto případě nešlo tedy o poškození indigenního turismu v důsledku investice, ale naopak byl to velkolepý turistický projekt, který poškozoval zájmy původních obyvatel.

Podle stěžovatelů žil domorodý kmen Endorois, sčítající zhruba 60 000 příslušníků, víceméně nerušeně po staletí v oblasti jezera Bogoria, kde praktikoval udržitelný a tradiční způsob života. V roce 1973 jim však bylo toto území odebráno a od roku 1978 jim byl také odepřen vstup na toto území. Stěžovatelé tvrdili, že krátce po vzniku obory státní orgány informovaly některé starší příslušníky kmene, že 400 rodinám má být poskytnuta náhrada v podobě jiné úrodné půdy. Dále bylo zástupcům kmene přislíbeno, že v jejich prospěch bude vyhrazeno 25 % příjmů z cestovního ruchu v oboře a 85 % vytvořených pracovních míst (body 6 a 7 rozhodnutí).

Klíčovou otázkou v tomto případě bylo, zda Keňa porušila Africkou chartu lidských práv a práv národů tím, že odepřela příslušníkům domorodého kmene

přístup na jejich tradiční území, které sami považovali za posvátné. Porušení čl. 21 Africké charty, který upravuje právo komunity na užívání bohatství na svém tradičním území, mělo podle stěžovatelů spočívat nejen v samotném vystěhování kmene, ale také v tom, že mu byl odepřen finanční prospěch z užívání půdy za účelem turistického ruchu. Podle stěžovatelů zahrnuje čl. 21 Africké charty také právo domorodců těžit z turismu na svém tradičním území (bod 124 rozhodnutí).

Keňa tento výklad v podstatě nepopřela, ale tvrdila, že příslušníci kmene měli z turistiky obrovský prospěch, jelikož výnosy z obory byly použity např. na financování řady projektů v oblastech školství, zdravotnictví a dopravní infrastruktury (bod 253 rozhodnutí).

Ve svém rozhodnutí z roku 2010 Africká komise pro lidská práva a práva národů však zdůraznila význam vztahu původních obyvatel ke své tradiční půdě a ke zdrojům na ní. Podle Africké komise žalovaný stát nedoložil tvrzení o tom, že příslušníci kmene měli z cestovního ruchu prospěch (bod 255 rozhodnutí). Africká komise dospěla k závěru, že stát musí zajistit, buď aby se domorodá komunita mohla vrátit na své tradiční území, nebo aby byla poskytnuta spravedlivá náhrada.

Ve světle rozhodnutí Africké komise je třeba vykládat mezinárodní lidskoprávní závazky tak, že státy mají zajistit spravedlivý přístup k rozvoji cestovního ruchu při plném respektování práv původního obyvatelstva. V případech, ve kterých investice do cestovního ruchu mají významný dopad na tradiční území původních obyvatel, je stát povinen nejen konzultovat s indigenní komunitou, ale také získat jejich předchozí svobodný a informovaný souhlas.

PROBLEMATIKA CESTOVNÍHO RUCHU V KONTEXTU EVROPSKÉ OCHRANY NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN

Zatímco v mimoevropském kontextu je hlavní pozornost zaměřena na postavení a práva indigenních komunit, evropská koncepce ochrany vychází z komplexní mezinárodní úmluvy, která byla v roce 1995 přijata na půdě Rady Evropy. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin vstoupila v platnost v roce 1998 a je závazná i pro Českou republiku. V současnosti má Rámcová úmluva 38 smluvních stran. K závazkům podle této úmluvy se připojilo také Kosovo, které však zatím nemůže formálně přistoupit k Rámcové úmluvě.

V další části příspěvku chceme stručně shrnout jak relevantní hmotněprávní úpravu, tak i způsob monitorování, za který odpovídá především Výbor ministrů Rady Evropy a jeho poradní výbor. Je třeba zdůraznit, že Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin je jedinou mezinárodní úmluvou zaměřenou výhradně na ochranu národnostních menšin. Současně představuje jeden z klíčových lidskoprávních nástrojů Rady Evropy, jelikož práva národnostních menšin a jejich příslušníků jsou v ní chápána jako integrální součást lidských práv (čl. 1 Rámcové úmluvy).

VĚCNÁ PŮSOBNOST RÁMCOVÉ ÚMLUVY O OCHRANĚ NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN A POSTAVENÍ PORADNÍHO VÝBORU

Rámcová úmluva upravuje širokou škálu práv národnostních menšin, jako je právo na rovné zacházení (čl. 4), svobodná volba etnické příslušnosti (čl. 3), právo na zachování menšinové identity (čl. 5), boj proti etnickému násilí (čl. 6), právo na užívání menšinových jazyků v soukromém i veřejném životě (čl. 10-11), menšinové školství a právo na vzdělávání v menšinovém jazyce (čl. 12-14), právo na účast na politickém, sociálním a kulturním životě (čl. 15), a v neposlední řadě také podpora přeshraničních kontaktů a spolupráce (čl. 17-18).

Jelikož Rámcová úmluva bývá chápána jako živý nástroj (living instrument), stala se její ustanovení v průběhu monitorovacích cyklů předmětem dynamického výkladu (Hofmann, Malloy & Rein, 2018). Současný rozsah závazků v celé řadě oblastí, jako jsou např. zákaz diskriminace nebo boj proti zločinům z nenávisti, resp. nenávistným projevům, značně překračuje původní zamýšlený „rámec“ ochrany.

Z hlediska předmětu této studie je třeba připustit, že ani ve světle zřetelného trendu k pokrokovému výkladu závazků nebyla problematika propojení ochrany národnostních menšin a cestovního ruchu v dosavadní praxi dostatečně reflektována. Při bližším pohledu lze nicméně identifikovat několik ustanovení Rámcové úmluvy, která jsou v tomto kontextu relevantní. Ve světle čl. 5 Rámcové úmluvy, který zavazuje smluvní státy k podpoře zachování a rozvoje menšinové kultury a identity včetně kulturního dědictví, lze jistě uvažovat o podpoře, která bere v úvahu i atraktivitu menšinových památek pro cestovní ruch. Na druhé straně by však toto ustanovení mělo být vykládáno také jako ochrana proti excesivnímu cestovnímu ruchu, který

může ohrožovat menšinovou identitu v turistických oblastech.

O provázanosti ochrany národnostních menšin a cestovního ruchu lze dále uvažovat v kontextu jazykových práv, a to nejen ve světle otázky, zda se práva na užívání menšinového jazyka před správními orgány podle čl. 10 Rámcové úmluvy mohou dovolávat pouze příslušníci národnostních menšin, nebo i turisté, kteří menšinovým jazykem hovoří. Určitě mohou také znaky, nápisy a další informace soukromé povahy v menšinovém jazyce podle čl. 11 odst. 2 Rámcové úmluvy přilákat turisty z jiných států, kteří tento jazyk sdílejí. Je také otázkou, nakolik uvádění tradičních místních názvů, názvů ulic a dalších topografických označení v menšinovém jazyce (čl. 11 odst. 3) může danou oblast učinit pro turisty atraktivnější. V neposlední řadě je třeba zmínit také čl. 15 Rámcové úmluvy, který kodifikuje právo příslušníků národnostních menšin na účinnou účast v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech. Cestovní ruch v tomto smyslu představuje součást kulturního života. Pokud opatření v oblasti cestovního ruchu ovlivňují menšinové komunity, měli by příslušníci národnostních menšin mít možnost účastnit se politického rozhodování, a to například na místní nebo regionální úrovni.

Vzhledem k uvedenému potenciálu Rámcové úmluvy není divu, že se v poslední době začaly podobné úvahy promítat také do monitorovací praxe. Než se budeme těmto případům z praxe věnovat blíže, chceme stručně nastínit, o jaký způsob monitorování jde. Sledováním provádění Rámcové úmluvy byl pověřen Výbor ministrů (čl. 24 Rámcové úmluvy), který je hlavním orgánem Rady Evropy a skládá se z ministrů zahraničních věcí, resp. ze stálých zástupců členských států. Tento orgán nese nesporně hlavní politickou odpovědnost za implementaci Rámcové úmluvy ze strany členských států. Ačkoliv jeho rezoluce nejsou právně závazná, může Výbor ministrů z titulu svého postavení v organizaci přijmout politické a diplomatické kroky proti státu porušujícímu Rámcovou úmluvu.

Odbornou expertízu v rámci monitorování zajišťuje poradní výbor, který má podle čl. 26 Rámcové úmluvy pomáhat Výboru ministrů při hodnocení adekvátnosti opatření přijatých smluvními stranami k uplatňování zásad zakotvených v Rámcové úmluvě. Poradní výbor se skládá z 18 nezávislých odborníků nominovaných smluvními stranami.

Monitorovací mechanismus funguje následujícím způsobem. Každých pět let podávají smluvní státy zprávu o tom, jakým způsobem plní své smluvní závazky. Následně poradní výbor zřídí pracovní skupinu, která srovnává informace obsažené ve zprávě státu s informacemi získanými z jiných zdrojů, a to zejména během návštěvy daného státu a při diskusích se zástupci menšin, novináři a akademiky. Návrh stanoviska vypracovaný pracovní skupinou je poté projednán a přijat na plenárním zasedání poradního výboru. Na konci celého monitorovacího řízení přijímá Výbor ministrů, jako hlavní politický orgán Rady Evropy, usnesení se závěry a doporučeními, která téměř vždy odrážejí stanovisko poradního výboru.

Hodnotící zprávy poradního výboru mají komplexní podobu, jelikož předmětem evaluace je implementace prakticky všech hmotněprávních ustanovení Rámcové úmluvy v dotyčném smluvním státě. Na jedné straně poradní výbor sleduje vývoj příslušné legislativy a správní praxe v průběhu času, tzn. ve světle na sebe navazujících monitorovacích cyklů. Na straně druhé však zjišťuje také nové výzvy, jako je např. vliv nedávné migrační vlny na rozmanitost společnosti, dopad pandemie COVID-19 na přeshraniční kontakty nebo užívání nových digitálních technologií v rámci menšinového školství nebo pro účely šíření nenávistných projevů proti menšinám. Lze konstatovat, že se v posledních letech sporadicky objevuje také diskuse o souvislostech mezi cestovním ruchem a ochranou národnostních menšin.

PŘÍKLADY NEGATIVNÍHO DOPADU CESTOVNÍHO RUCHU NA NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V PRAXI PORADNÍHO VÝBORU

Negativním dopadem cestovního ruchu na situaci národnostních menšin se poradní výbor zabýval poprvé ve své hodnotící zprávě z roku 2023 o Albánii (ACFC/OP/V(2022)1). Ačkoli se v tomto případě jednalo již o pátý monitorovací cyklus, byla otázka turismu nastolena poprvé. S ohledem na situaci řecké menšiny v zemi poradní výbor obecně konstatoval, že prudký růst turistického průmyslu vede k přestavbě velkých částí země, zejména jejího pobřeží. Překotný vývoj při budování nové infrastruktury ovlivňuje schopnost příslušníků národnostních menšin udržovat a rozvíjet svou menšinovou kulturu a účinně se podílet na hospodářském a společenském životě země. Podle poradního výboru jsou příslušníci řecké menšiny místy vytlačováni z oblastí, které tradičně obývají (odst. 2 hodnotící zprávy).

Zástupci řecké menšiny se totiž postěžovali na to, že velké stavební společnosti získávají od albánské vlády příliš snadný přístup ke stavebním licencím a mohou tak stavět na pozemcích místních obyvatel. Za zvlášť problematickou označovali situaci v pobřežní oblasti Himarë, kde panuje vysoká poptávka po nemovitostech, včetně nových hotelů pro turisty. Zástupci řecké menšiny tvrdili, že v oblastech, jako je Gjirokastër a Sarandë, investoři předkládají dokumenty, které údajně pocházejí z dob osmanské nadvlády, aby si nárokovali majetek, který v současnosti obývají a udržují zejména příslušníci řecké menšiny. Podle zástupců menšiny jsou tyto dokumenty s velkou pravděpodobností padělané, ale albánské soudy je přesto přijímají, aby odebraly majetek příslušníkům řecké menšiny (odst. 83 hodnotící zprávy).

Z pochopitelných důvodů se nemohl poradní výbor vyjádřit k opodstatněnosti tohoto obvinění. Vždyť nemá přístup k dotyčným soudním spisům a nemůže ověřit pravost starých dokumentů vydaných v tureckém nebo albánském jazyce. V obecné rovině však poradní výbor posuzoval negativní dopad turistického průmyslu na oblasti obývané řeckou menšinou z pohledu čl. 5 Rámcové úmluvy týkajícího se zachování a rozvoje menšinové kultury a identity. Za velmi problematické přitom označil, že z důvodu růstu tržní ceny nemovitostí jsou příslušníci národnostní menšiny nuceni opustit oblasti, které tradičně, tzn. po celých generacích, obývají. Podle poradního výboru tvoří soužití příslušníků menšiny na tradičním místě „nenahraditelnou podmínku ochrany a podpory menšinových kultur a identit“ (odst. 84 hodnotící zprávy).

Poradní výbor dovodil, že strategické investice do turistického průmyslu v oblasti albánského pobřeží budou mít negativní dopad na životaschopnost řeckých menšinových komunit. Z tohoto důvodu volal po účinné ochraně menšinových komunit před negativními zásahy do jejich tradičního osídlení. Konkrétně poradní výbor vyzval Albánii, aby přijala podzákonné předpisy s cílem chránit vlastnické právo a zajišťovat místním komunitám potřebnou právní jistotu (odst. 86 hodnotící zprávy).

Druhým příkladem je hodnotící zpráva z roku 2023 o implementaci Rámcové úmluvy ze strany Spojeného království (ACFC/OP/V(2022)003). Ačkoli i tato zpráva vznikla jako součást již pátého monitorovacího cyklu, věnoval se poradní výbor poprvé složité situaci tradičních menšinových

komunit v oblíbených turistických oblastech. Tato situace nevznikla v důsledku vývoje nové turistické infrastruktury, ale kvůli stoupajícím cenám nemovitostí v Cornwallu, Walesu a Skotsku. Jelikož mnoho lidí z jiných oblastí Velké Británie si začalo pořizovat rekreační domy nebo víkendová sídla v těchto atraktivních lokalitách (tzv. *second homes*), stal se tamější život často příliš drahým pro příslušníky tradičních menšinových komunit. Nemovitosti, které slouží pro účely krátkodobých turistických a prázdninových pobytů, jsou totiž prakticky vyřazovány z trhu dlouhodobého pronájmu.

Příslušníci kornské menšiny vnímají situaci tak, že jsou fakticky vytlačováni z oblasti, kde byli tradičně usazeni (bod 228 hodnotící zprávy). Někteří z nich se museli přestěhovat do jiných oblastí Velké Británie alarmujícím způsobem vzrostl počet příslušníků menšiny, kteří se stali bezdomovci nebo jsou odkázáni na azylové domy (*emergency housing*).

Poradní výbor nejprve opakoval zásadu vyjádřenou v hodnotící zprávě o Albánii, že soužití příslušníků národnostních menšin je nenahraditelnou podmínkou ochrany a podpory menšinové kultury a identity. Jinak než v případě Albánie se ale poradní výbor tentokrát nezaměřil na ustanovení čl. 5 Rámcové úmluvy, týkající se ochrany menšinové identity, ale na čl. 15 Rámcové úmluvy, který zajišťuje účinnou účast příslušníků národnostních menšin v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech, zvláště pak v těch, které se jich týkají.

Ve světle nepsané hierarchie ustanovení Rámcové úmluvy, podle níž je ochrana samotné identity národnostní menšiny přednostní ve vztahu k právu na participaci, lze dovodit, že negativní dopad turismu na některé národnostní menšiny byl ve Velké Británii méně citelný než v Albánii. Zatímco intenzita zásahu dosáhla v případě řecké menšiny v Albánii úrovně ohrožení menšinové kultury a menšinové identity, v britském případě získal poradní výbor dojem, že nastalý problém by mohl být řešitelný prostřednictvím účinné participace dotčených menšinových komunit a jejich zástupců.

Proto poradní výbor hovořil v této souvislosti o více „strukturálních faktorech“, které ovlivňují tak komplexní problematiku, jakou je trh s bydlením v turistických oblastech. Podle poradního výboru lze řešení dosáhnout pouze ve spolupráci mezi centrální britskou vládou a místní samosprávou

(*Cornwall Council*) a zapojením zástupců kornské národnostní menšiny do tohoto procesu (bod 229 hodnotící zprávy). Prvním slibným krokem by mohla být příprava zákona, jenž by místní samospráve zajistil např. účinné daňové nástroje proti výprodeji nemovitostí pro turistické účely (bod 228 hodnotící zprávy).

V obou uvedených případech, tzn. jak ve vztahu k Albánii, tak i ve vztahu ke Spojenému království, se ukazuje, že poradní výbor není soudním nebo kvazisoudním orgánem, který nastalý spor řeší pomocí konkrétního rozhodnutí, ale spíše mediátorem, který se snaží překládat obavy a zájmy dotčených menšinových komunit do jazyka závazků podle Rámcové úmluvy a formulovat zásady, kterými by se měl dialog mezi vládou a menšinou řídit.

PŘÍKLADY POZITIVNÍHO DOPADU CESTOVNÍHO RUCHU NA NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V PRAXI PORADNÍHO VÝBORU

Velmi ojediněle se v hodnotících zprávách poradního výboru objevují také odkazy na možný pozitivní vliv cestovního ruchu na menšinovou kulturu či národnostní menšinu jako takovou.

Je jistě zajímavé, že zrovna ve výše uvedené páté zprávě o Spojeném království, která se podrobněji věnuje problémům kornské menšiny způsobeným cestovním ruchem, lze nalézt i zmínku o potenciálu cestovního ruchu v souvislosti s podporou pro gaelsky mluvící komunity.

Poradní výbor pozitivně kvitoval tzv. Národní plán pro ostrovy, který skotská vláda přijala v roce 2019. Cílem tohoto plánu je posílení ostrovských komunit spojených s tradiční gaelštinou. Co se týče postavení místních komunit, Národní plán výslovně hovoří např. o udržitelném hospodářském růstu, podpoře umění, kultury a jazyka, vzdělávání a v neposlední řadě také o kontrole nad využíváním půdy. Podle dohody mezi vládami Spojeného království a Skotska z roku 2021 má desetiletý investiční program (*Islands Growth Deal*) podporovat mimo jiné i udržitelný cestovní ruch. Z hlediska ochrany menšinové kultury se přitom jeví jako podstatné, že členové nově zřízené Komise pro tradiční způsob zemědělství (*Crofting Commission*), která má na starost agendu místního kulturního života, musí ovládat gaelštinu jako menšinový jazyk (odst. 215 hodnotící zprávy).

Co se týče revitalizace místních gaelských komunit, poradní výbor uznal, že je třeba zvolit holistický

přístup, který jako klíčové faktory zahrnuje tradiční zemědělství, udržitelný cestovní ruch a investice do dopravní infrastruktury. V tomto duchu vyzval skotskou vládu, aby svůj dlouhodobý plán na socioekonomický rozvoj ostrovů realizovala za přímé účasti zástupců gaelských komunit (bod 219 hodnotící zprávy).

K pozitivnímu potenciálu cestovního ruchu se poradní výbor vyjádřil také ve své páté hodnotící zprávě o Itálii, která byla přijata v říjnu 2022 (ACFC/OP/V(2021)11). V obecné rovině poradní výbor konstatoval, že podstatná část příslušníků jazykových menšin žije na venkově a v odlehlých ostrovních nebo horských oblastech. Jedná se zpravidla o hospodářsky slabší regiony, které se již několik desetiletí potýkají s fenoménem „odlivu obyvatelstva“. Jako pozitivní příklad však poradní výbor zmínil případ komunity mluvící sardinštinou, která ve svém regionu (Sulcis-Iglesiente) přešla po ukončení těžebního průmyslu na udržitelnější průmysl, např. v podobě výroby baterií do elektromobilů a také na udržitelný cestovní ruch. Je ovšem otázkou, zda tato ekonomická transformace bude úspěšná a dokáže zastavit odchod sardinský mluvícího obyvatelstva (odst. 196-197 hodnotící zprávy).

Je poněkud škoda, že poradní výbor podrobně nezkoumal souvislost mezi oživením jazykových komunit v odlehlých oblastech a vývojem cestovního ruchu. Hovořil pouze obecně o přípravě nové legislativy týkající se horských oblastí a nutnosti investovat do rozvoje infrastruktury a nových pracovních příležitostí. Jelikož tento problém

subsumoval pod výše zmíněný čl. 15 Rámcové úmluvy, vyzdvihl poradní výbor také význam účinné participace příslušníků menšin na celém procesu (odst. 201-202 hodnotící zprávy).

Možná zrovna tento případ z Itálie naznačuje, nakolik by potřebné know-how a zkušenosti s organizací cestovního ruchu mohly ulehčit práci poradního výboru. Poradní výbor by měl zkoumat propojení udržitelného turismu, včetně zajištění infrastruktury a základních služeb, s relevantními prvky menšinové kultury, ať se jedná o tradiční způsob života na venkově, nebo o užívání menšinového jazyka.

S ohledem na to, jak významnou roli hraje tzv. indigenní cestovní ruch v praxi jiných lidskoprávních orgánů, je překvapivé, jak málo pozornosti věnoval této otázce poradní výbor podle Rámcové úmluvy. Pravda je, že pouze v první hodnotící zprávě o situaci národnostních menšin ve Švédsku z roku 2003 (ACFC/INF/OP/I(2003)006) poradní výbor krátce upozornil na to, že Samové, jako domorodá komunita, mají mít možnost spolurozhodovat o využívání jejich tradičního území pro účely cestovního ruchu. Tehdy poradní výbor žádal, aby turismus byl prováděn způsobem, který neohrožuje zachování nebo rozvoj chovu sobů nebo jiných aspektů menšinové kultury (odst. 32 hodnotící zprávy). V dalších monitorovacích cyklech se však poradní výbor k této otázce již nevrátil. Jedná se o promarněnou příležitost, jelikož řada odborných studií dokumentuje, nakolik se může indigenní turismus pro řadu Samů stát atraktivní alternativou k tradičnímu lovu (Olsen & Pashkevich, 2024).

ZÁVĚR

Provázanost ochrany národnostních menšin s otázkami cestovního ruchu byla v tomto příspěvku zkoumána ze dvou úhlů pohledu. V první části jsme se věnovali otázce pozitivního i negativního dopadu cestovního ruchu na indigenní menšiny, která rezonuje dlouhodobě nejen v odborných diskusích, ale také v praxi řady mezinárodních lidskoprávních orgánů. Stručně jsme nastínili nejen právní rámec ochrany, ale na základě dvou vybraných případů jsme představili i výklad těchto závazků v judikatuře lidskoprávních orgánů v Americe a Africe.

Ve srovnání se zmíněnými univerzálními a regionálními standardy indigenních práv

jednoznačně zaostává evropská ochrana národnostních menšin. Nejde pouze o to, že vazba mezi úpravou cestovního ruchu a ochranou menšin nebyla v Rámcové úmluvě zohledněna, ale i o skutečnost, že ani dynamický výklad příslušných ustanovení ze strany poradního výboru dosud nedokázal tuto mezeru zacelit. Zdá se, že poradní výbor tuto ambici dosud ani neměl.

Některé nové hodnotící zprávy poradního výboru, které vznikly v rámci aktuálně probíhajícího pátého monitorovacího cyklu, však naznačují určitý obrat. Otázkám cestovního ruchu je poprvé věnována větší pozornost. Zatímco v hodnotících zprávách

převažují obavy nad negativním dopadem cestovního ruchu na menšinové komunity v turistických oblastech, objevují se i zmínky o pozitivním potenciálu udržitelného cestovního ruchu pro národnostní menšiny žijící v odlehlých, ekonomicky znevýhodněných oblastech.

Jelikož ale stále chybí systematický a koncepční přístup poradního výboru k souvislosti mezi turismem a menšinovými právy, lze na závěr tohoto příspěvku doplnit několik doporučení. Zprv by bylo vhodné pro účely monitorování identifikovat oblasti, ve kterých jsou menšiny tradičně usazeny a ve kterých by kulturní turismus zaměřený na menšinové památky mohl hrát pozitivní roli. Zadrhé by měl poradní výbor zformulovat jasná kritéria pro racionální hodnocení a vyvážení ekonomických zájmů investorů a zájmů národnostních menšin. Jelikož není zcela realistické očekávat, že země jako Albánie zcela zakáže rozvoj turismu v oblastech, kde žijí řecké menšinové komunity, je nutné v takových situacích zdůraznit význam principu proporcionality. Při řešení kolize zájmů je dále nezbytné, aby do rozhodovacího procesu byli zapojeni zástupci dotčených národnostních menšin.

Zatřetí by měl poradní výbor vyjasnit svou koncepci udržitelného turismu a popř. také koncepci kulturního a indigenního turismu. Je nutné vzít v potaz, že národnostní menšiny žijí v Evropě v různých podmínkách, ať už z hlediska

demografických, ekonomických nebo historických aspektů. Z pohledu udržitelného cestovního ruchu je rovněž klíčové, zda menšina žije ve městech, v turistických centrech, nebo na odlehlých a méně dostupných místech. Začtvrté by mohl poradní výbor více vyzdvihnout otázku užívání menšinových jazyků na turistických značkách nebo ve styku s místními orgány v turistických oblastech. Ve světle čl. 10 odst. 2 Rámcové úmluvy, který upravuje užívání menšinového jazyka ve vztahu ke správním orgánům, by státy mohly uvažovat o tom, zda toto právo zajistit nejen příslušníkům národnostní menšiny, ale i turistům, kteří sdílejí stejný jazyk jako národnostní menšina. Konečně, zapáté by měly státy dbát na to, aby nedocházelo k diskriminaci příslušníků národnostních menšin podle toho, zda žijí, nebo nežijí v turistických oblastech.

V souhrnu lze tedy říci, že v zájmu ochrany národnostních menšin by měl poradní výbor aktivně zkoumat otázky cestovního ruchu a analyzovat jeho pozitivní i negativní potenciál ve vztahu k národnostním menšinám ve smluvních státech Rámcové úmluvy. Problematika cestovního ruchu si zaslouží v monitorovací praxi poradního výboru rozhodně větší pozornost než dosud. Ve světle aktuálních ekologických výzev bude stále složitější zajistit rovnováhu mezi rozvojem turismu na jedné straně a ochranou národnostních menšin na straně druhé.

LITERATURA

- Babu, G. (2007). Human rights in tourism: Conceptualization and stakeholder perspectives. *EJBO: Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 12(2), 40–48.
- Hofmann, R., Malloy, T. H., & Rein, D. B. (2018). *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: A commentary*. Brill Nijhoff.
- Khatri, U. (2013). Indigenous peoples' right to free, prior, and informed consent in the context of state-sponsored development: The new standard set by *Sarayaku v. Ecuador* and its potential to delegitimize the Belo Monte Dam. *American University International Law Review*, 29, 165–192.
- Larsen, P. B., & Gilbert, J. (2020). Indigenous rights and ILO Convention 169: Learning from the past and challenging the future. *International Journal of Human Rights*, 24(2–3), 83–93.
- McIntosh, A. J., Hinch, T., & Ingram, T. (2002). Cultural identity and tourism. *International Journal of Arts Management*, 4(2), 39–49.
- Olsen, K., & Pashkevich, A. (2024). Selling the indigenous in Nordic welfare states: Examples from Norway and Sweden. *Current Issues in Tourism*, 27(12), 1947–1958.
- Pereiro, X. (2016). A review of Indigenous tourism in Latin America: Reflections on an anthropological study of Guna tourism (Panama). *Journal of Sustainable Tourism*, 24(8–9), 1121–1138.
- Petráš, R. (2023a). Historické tradice a využívání menšinových památek pro cestovní ruch. In P. Scholz (Ed.), *Sborník z 17. mezinárodní konference „Aktuální problémy cestovního ruchu“* (s. 203–212). Vysoká škola polytechnická Jihlava.

- Petráš, R. (2023b). Dlouhodobý neúspěšný boj o nový český památkový zákon a vliv zákona o cestovním ruchu. *Sborník z XXXI. vědecké konference Bardkontakt 2023* (s. 36–45). Bardejov.
- Petráš, R. (2024). Menšinové památky a bezpečnostní rizika. *Sborník z XXXII. vědecké konference Bardkontakt 2024* (s. 18–27). Bardejov.
- Petráš, R., & Šultová, K. (2019). Menšinové památky a problémy jejich využívání pro cestovní ruch. In I. Linderová (Ed.), *Sborník z 14. mezinárodní konference „Aktuální otázky cestovního ruchu: Cestovní ruch – příležitost pro venkov“* (s. 249–258). Vysoká škola polytechnická Jihlava.
- Ruhanen, L., & Whitford, M. (2019). Cultural heritage and Indigenous tourism. *Journal of Heritage Tourism*, 14(3), 179–191.
- Tremblay-Huet, S. (2019). Tourism and the protection of the cultural rights and identity of indigenous communities in the light of the IACHR judgment in the Comunidad Garífuna Triunfo de la Cruz y sus miembros v. Honduras case. *International Journal on Minority and Group Rights*, 26(2), 216–241.
- Vadi, V. (2014). *Cultural heritage in international investment law and arbitration*. Cambridge University Press.
- Vadi, V. (2023). *Cultural heritage in international economic law*. Brill Nijhoff.
- Warnholtz, G., & Barkin, D. (2017). Development for whom? Tourism used as a social intervention for the development of indigenous/rural communities in natural protected areas. In I. B. de Lima & V. T. King (Eds.), *Tourism and ethnodevelopment* (pp. 27–43). Routledge.

Received: September 20, 2025

Accepted: October 13, 2025

Kontaktní údaje

prof. Dr. iur. Harald Christian Scheu, Mag. phil., Ph.D.
Univerzita Karlova
Právnická fakulta
Katedra evropského práva
nám. Curieových 901/7, 116 40 Praha 1, Česko
eMail: scheu@prf.cuni.cz